

2 / Příjezd slovenských vězňů do Terezína

Benjamin Murmelstein – od listopadu 1944 do května 1945 „židovský starší“ v Terezíně – vypověděl během procesu s posledním terezínským velitelem Karlem Rahmem před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích: „To, že Březinka je krycí jméno pro Osvětim, jsme se dozvěděli od slovenských Židů v prosinci 1944.“²⁵ To svědčí o specifické předchozí zkušenosti deportovaných ze Slovenska. Jednotliví pamětníci transportů ze Seredi do Terezína dosvědčují, že se s více či méně detailními informacemi o koncentračním táboře v Osvětimi setkali ještě na svobodě – ve slovenském státu nebo v Maďarsku.²⁶

V dochovaných zápisech o rozhovorech Rahma s Murmelsteinem se první zmínka o Židech deportovaných ze Slovenska objevuje 2. ledna 1945, kdy židovská samospráva dle rozkazu předložila seznam amerických a maďarských občanů mezi deportovanými transportem XXVI/1 z druhé poloviny provincie. Samospráva předložila podle záznamu dne 30. prosince 1944 informace o státní příslušnosti deportovaných ze Slovenska. Rahm odpověděl, že slovenští Židé mají být evidováni jako osoby bez státní příslušnosti,²⁷ přičemž tento přístup lze vzhledem k „uzavřenému“ charakteru skupiny deportované ze Seredi „kdykoli“ přehodnotit. 3. ledna oznámil Rahm Murmelsteinovi,

---

25 H. G. Adler, *Terezín II. Sociologie*, s. 225.

26 SNA, f. KS; VHF, rozhovory s panem K. E. (výpověď č. 32722), paní M. J. (výpověď č. 22679), paní A. S. (výpověď č. 04357) a panem Z. V. (výpověď č. 33165).

27 V souladu se slovenským ústavním zákonem o deportaci Židů z 15. května 1942.

že následujícího dne má být zrušena karanténa pro deportované ze Slovenska, ubytované dočasně na adrese Hauptstrasse 1. Ti mají být rozmístěni do domovů pro mládež, staré a nemocné tak, aby praceschopné osoby byly „zcela k dispozici“ k nasazení do pracovního procesu. Dalšího dne Rahm nařídil přesun slovenských vězňů z Hauptstrasse do jednoho či dvou vyhrazených domů. Přezkoušena měla být kvalifikace praceschopných vězňů, Rahm přitom zakázal jednotlivé vězně ze Slovenska zaměstnávat bez jeho zvláštního povolení. 4. ledna 1945 měl Murrelstein podle záznamu z předchozího dne Rahmovi předat vyplněné korespondenční lístky, které vězni dovezení transportem XXVI/1 dostali za úkol napsat („árijským“) příbuzným.²⁸

Účastníci lednového transportu XXVI/2 prošli rovněž karanténou, jež byla podle záznamu z 20. ledna 1945 vyhlášena s ohledem na podezření na případ trachomu u deportovaných. Snahu Rahma o koncentraci Židů deportovaných ze Slovenska potvrzuje záznam z 22. ledna, podle nějž měli být v objektu C II vedle lidí z prosincového seredského transportu po ukončení karantény koncentrováni i nově příchozí slovenští Židé.²⁹

Podle zprávy sestavené židovskou samosprávou byl „obecný stav“ lidí v březnovém transportu XXVI/3 dobrý, nápadné však bylo jejich velké zavšivení: u 120 osob byla nalezena veš dětská, u 75 veš šatní. Zavšivení byli od ostatních vězňů odděleni, obdobně jako vězni, kteří s sebou přivezli TBC, svrab a další nemoci; na všechny účastníky transportu byla zprvu uvalena karanténa. Dvě z deportovaných byly těhotné, jedna z nich v devátém měsíci. Čtyři z deportovaných mužů byli prohlášeni za práce zcela neschopné.³⁰

Většina slovenských pamětníků Terezína se ve svých svědectvích – s různou mírou podrobnosti – zmiňuje o svém příjezdu a průchodu „šlojskou“ (Schleuse), tj. shromaždištěm transportovaných do ghetta (a původně i odtud „na Východ“); řada z nich hovoří o „registračních“ procedurách a kradení věcí osobní potřeby příslušníky SS i pracovníky židovské samosprávy.

Paní Z. V., zařazená do transportu XXVI/1, k příjezdu do Terezína uvádí: „[N]ahnali nás do té obrovské místnosti, a teď nějaký esesák přišel a říká, teď budete zapsáni a očkovaní a všechno, ale nic se vám nestane, pokud všechno zlato, co máte u sebe, a dolary, teda cizí peníze, odevzdáte. Teda tam byla vatra. Hořely cizí bankovky. Co kdo měl, to se spálilo.³¹ Jestli někdo něco odevzdal, to nevím. My už jsme toho moc neměly, protože my jsme musely odevzdávat na začátku vzniku slovenského štátu, z židovského zlata vlastně vzniknul slovenský zlatý poklad[.] No a teď nás tam vyložili, a nechali nás tam být chvíli, ne moc dlouho. A pak nás začali volat s německou přesností,

28 NA ČR, f. OVS, Terezín – Aktenvermerke listopad 1944 – červenec 1945.

29 Tamtéž.

30 NA ČR, f. OVS, Terezín – Různé spisy, březen 1945.

31 Popisovanou událost se nepodařilo ověřit z jiného zdroje.

ale my jsme neviděly žádné Němce! A maminka říká, že to bude asi proto, že je Štědrý večer. Takže nás vlastně prohlížely ordnerky, a to byla právě děvčata ze smíšených manželství. Ono totižto v tom Terezíně v době, kdy my jsme přijely, už pravých Židů bylo málo, protože poslední transport odjel v říjnu a pak už teda zaplať pámbu nic, a zůstaly tam převážně ze smíšených manželství děti a ženy a muži[,] my slovenský Židi a pár z těch českých, kteří nebyli oddeportováni. [N]jetetovali nás, prostě zapsali a dostaly jsme tady, jaký injekce se dávaly proti tyfu, myslím. Proti tyfu, a pak to ještě dvakrát opakovali po dobu, co jsme byly v karanténě, no a pak [...] nás vsunuli do takové místnosti, po částech, kde se mělo odevzdat to zlato. [M]noho zlata nám nezůstalo, ale něco ano. [...] No, a teď už jsme šly konečně ke sprchování. [...] A teď nám dali, tam byly takové, tomu se říkalo Essenträgerey, ty, v čem jsme si chodily pro obědy, a to bylo větší, a tam na to jsme si musely dát šaty, všechno, a zůstaly jsme úplně nahé. Dali nám nějaké prostěradlo a i osobní věci. No, teď jsme se s maminkou koukaly na sebe, a ty osobní věci jsme si měly zabalit do nějakého šátku. Tak maminka tohle všechno tak, jak bylo, udělala, ty rukavice s tím vším, neměly jsme si to kde nechat, tak to tam nechala. A oni to prohlíželi, protože asi dvěma paním v tom přišli na zlato a skutečně byly zavřené, ale ne dlouho. A nám, protože jsme to měly v tom uzlíku, tak nic se z něho neztratilo. Tam se kradlo, hlavně jídlo. [T]omu se říkalo šlojska, protože když nám prohlíželi i zavazadla, tak to jídlo z toho vzali.³²

Pan F. F. popisuje příjezd do ghetta následovně: „[V]lak zastal a otvorili sa všetky dvere[,] pristavili nám také schodište tam a že vystupovať. [Č]esky hovoriaci policajti. Sme sa ich potom pýtali, tak že sme v Terezíne. No teraz prichádzala jako repatriácia [sic!], takže sme všetci museli vystúpiť von. [J]a som bol s rodičmi, a jak sme vystúpili von, tak jedna časť doprava, druhá časť doľava, už čakali Nemci aj s týmito českými policajtmi [...] a odviezli nás do takých zberných, by som povedal miestností, kde nás proste evidovali, kde odsúhlasovali, či sme odkiaľ, čo, jako, kde a rozdeľovali nás potom do takých blokách [sic!]. A to vždy podľa toho, či to boli rodiny, či to boli slobodní, či to boli jako starší ľudia. Tak nakoľko môj otec už v posledných mesiacoch bol chorlavý, tak sme sa dostali do jedného bloku, kde boli Holanďania, Dáni, Česi a Slováci. Tá ulica sa volala Bánhofštrase [sic!], [v] izbách boli poschodové postele a tam nás dávali päť-šesť rodín do jednej izby a to už bolo pomiešané jedno s druhým. Tam som bol asi niekoľko týždňov s rodičmi, potom mňa, som mal asi jedenásť, dvanásť rokov, mňa dali medzi chlapcov do takého tábora.“³³

Rudolf Denský popisuje příjezd v březnu 1945: „Vyhnali nás z wagonů na nástupiště, kde nás obstoupili esesáci a čeští četníci. Nařídili nám, abychom nechali všechny věci na místě. Pak nás zahnali do ponuře vyhlížející

32 Rozhovor autora se Z. V., 8. 4. 2008.

33 NMŠ, výpověď F. F.

budovy s tmavomodře zalakovanými skly v oknech. Lidé zprvu při vstupu váhali, protože to napohled vypadalo jako zařízení plynové komory.

Když jsme vešli dovnitř, následovala velmi podrobná registrace v duchu staré dobré německé byrokracie. Museli jsme uvádět podrobné informace o celém svém životě od narození. Pamatuji se, že jsem udal jako své povolání zemědělec. Pak nás vzali do místnosti se sprchami a vydezinfikovali naše šaty. Následovalo velice podrobné lékařské vyšetření a nějaké ženy nás oholily na celém těle. Hlavy nám však ostříhaly nakrátko, ne dohola. Potom nám vrátili šaty a poslali nás do starého baráku[.] Bylo tam zcela přeplněno a lidé spali na třípatrových palandách. Ti mladší vždy spali na té nejhořejší.³⁴

Pan P. G., který do Terezína přijel v prosinci 1944, uvádí: „Tam nás dali na akúsi kolaj, kde sme vystúpili a prvé čo povedali, že treba ísť do očistných kúpeľov. My sme vedeli, že očistné kúpele sú plyn. [...] Samozrejme nikto sa nebol ochotný vyzliekať, lebo ‚šaty na jednu kopu lebo ste všivavý [sic!] a sprchovať sa!‘. [D]o toho nás tlačili, by som povedal, vlastní ľudia, väzni, čo tam boli. To bola zrejme nejaká samospráva v Terezíne, čo bola, a my sme im neverili[. O]ni nás utvrdili[.] že oni pôjdu s nami, aby sme boli kludní. Tak sa niektorí aj vyzliekli [...] a potom išli s nami tam. Potom sme uverili, že to sú asi sprchy.“³⁵

Nad transportem XXVI/4, který do Terezína přijel 7. dubna, nestála podle Oskara Neumanna šťastná hvězda. Jak uvádí, „židovští ordneři, kteří dorazili v táborových uniformách, nepůsobili dobře na terezínskou ‚Transportleitung‘ složenou většinou z českých asimilantů“. Jeden z ordnerů, Alexander Weiss, který v seredském táboře vedl evidenci vězňů, při této příležitosti rozdál několik pohlavlků; židovský starší Murmelstein jej dal promptně uvěznit.³⁶ Částečně „prominentní“ charakter transportu podle Neumanna jen přispěl k označování jeho účastníků spoluvězni nálepkou kolaborantů. Když se o několik dní později v Terezíně objevil Brunner (Sered opustil služebním vozem), zkontroloval podle Neumanna zařízení převezené ze Seredi a předvolal si „své“ dělníky, s nimiž hovořil o zřízení několika dílen. „Tato skutečnost, podobně jako okolnost, že své lidi za přítomnosti židovského staršího ‚doporučil‘ jako dobré, věci znalé dělníky, způsobila terezínským českým šovinistům špatnou náladu. Brunner se pak objevil ještě jednou, aby provedl s provianturou konečné vyúčtování, a vícekrát ho už nikdo neviděl.“ Účastníci posledního transportu směli ze seredské táborové kuchyně dovézt i několik kilogramů potravin pro své ženy a děti. Tyto zásoby byly nemilosrdně rozkradeny. Neumann k tomu uvádí: „Banda gangsterů, jež měla za úkol prohlížet zavazadla

34 R. Denský, *Putování po vláknech tkaniny*, s. 51.

35 NMŠ, výpověď P. G.

36 Informaci o Weissově uvěznění potvrzuje jeho záznam v terezínské kartotéce. Propuštěn byl o dva dny později. NA ČR, f. OVS, OKO, karton 34 (We–Weist).

Židů, dostala prý od Němců „privilegium“ sníst z potravin v zavadle tolik, kolik mohli během prohlídky spořádat. [...] Z tohoto povolení si tato cháska parazitů vyvodila právo plundrovat transporty a zajistit si tak existenci plnou pohodlí a hýření a čile obchodovat. [...] Mezi lidmi ze slovenského transportu to vyvolalo obrovské rozhořčení.“³⁷ Jedna z německých Židovek zaměstnaná ve „šlojsce“ vzpomíná: „Toho chladného rána, jež začalo ve 3 hodiny ráno, jsem se setkala s vystrašenými tvářemi nově příchozích, s jejich bojácností i se snahou je ještě více zastrašit. Jeden jako druhý odevzdávali vystrašeně peníze a nechali se hnát od stanice ke stanici jako bezbranná zvěř. Seděla jsem u první šlojsky, zjišťovala od nově příchozích jména a odškrtávala je na seznamu. Byl to transport 350 Slováků a Maďarů. Přišli z tábora v Maďarsku [sic!]. Ten tábor byl vyklizen před postupujícími Rusy. Při vší rychlosti, s níž byl tábor zrušen, se však podařilo odvézt vše důležité: prasata, nářadí, šicí stroje, truhlářské dílny, slepice a krávy.“³⁸ Podle záznamu z 10. dubna nařídil Rahm prostřednictvím Murrelsteina inventarizaci dovezeného materiálu a s pomocí pracovníků, kteří je obsluhovali již v Seredi, pak zprovoznění dovezených přístrojů a sestavení dřevěných vozů z dílů rozmontovaných v Seredi před transportem. Konkrétní využití dovezeného materiálu mělo být konzultováno s velitelem SiPo a SD v protektorátu Erwinem Weinmannem,³⁹ jehož reakce se nedochovala.

---

37 J. O. Neumann, *Im Schatten des Todes*, s. 286 nn.

38 Deník E. N. M. (nedatováno). Za možnost nahlédnout do textu děkuji Anně Hájkové.

39 NA ČR, f. OVS, Terezín – Aktenvermerke listopad 1944 – červenec 1945.